

**MUHASHO WA TSHUMELO YA TSHITSHAVHA NA VHULANGULI
RIPHABUḼIKI YA AFRIKA TSHIPEMBE**

**MANYUWAḼA U YA NGA
KHETHEKANYO YA 14 YA MULAYO WA
ṼHUṼHUWEDZO YA U SWIKELELA
NDIVHISO WA, 2000 (MULAYO WA
NOMBORO YA. 2 WA 2000)**

THEBUĽU YA ZWI RE NGOMU

1. Ndivho ya uno ManyuwaĽa
2. Ŧhalutshdzo
3. Mishumo ya Muhasho
4. Tshivhumbeo tsha Muhasho
5. Zwidombedzwa zwa vhukwamani zwa Muofisiri wa Nġivhiso na
Muthusamuofisiri wa Nġivhiso
6. Tsumbanġila ya Mulamgi Asedzulisano Kuvhekelwe kwa Mafungo nga ha
mashumisele a Mulayo wa ŦhuŦhuwedzo ya u Swikelela Nġivhiso
7. Dzirekhodo
- 7.1 Thoololo ya dzithero dzine Muhasho wa fara na dzikhethekanyo dza dzirekhodo
dzo farwaho kha thero inwe na inwe
- 7.2 Dzirekhodo dzine dza sokou wanalea
- 7.3 Kuitele kwa khumbelo
8. Nġivhiso na data zwa tshiko tsha vhatu tsha tshitshavha
9. Tshumelo dzi re hone u itela tshitshavha
10. Nzudzanyo dzi tendelaho u kwamea kha u vhumbwa ha mbekanyamaitete na
mishumo ya mashumele
11. Nġila i re hone malugana na zwiito zwi sa tevheli mulayo kana u pfukwa ha
mulayo nga vhaofisiri vha tshitshavha
12. Inwe nġivhiso yo randelwaho u ya nga khethekanyo ya 14(1)(i) ya Mulayo wa
ŦhuŦhuwedzo ya u Swikelela Nġivhiso
13. Mulayo wa Tsireledzo ya Nġivhiso ya Muthu wa, 2013 (Mulayo wa Nomboro ya.4
wa 2013)
14. U khwiġisa na u vha hone ha uno ManyuwaĽa sa zwo elekanywaho kha
khethekanyo ya 14(2) ya Mulayo wa ŦhuŦhuwedzo ya u Swikelela Nġivhiso

1. NDIVHO YA UNO MANYUWALA

1.1 U ya nga khethekanyo ya 32(1) ya Ndayotewa ya Riphabuḽiki ya Afrika Tshipembe ya, 1996 (afha i tshi khou vhidzwa u pfi “Ndayotewa”), muḽwe na muḽwe u na pfanelo ya u swikelela ḽdivhiso iḽwe na iḽwe yo farwaho nga Muvhuso na ḽdivhiso iḽwe na iḽwe yo farwaho nga muḽwe muthu ine ya ḽḽḽdeḽ hu tshi itelwa u shumisa na u tsireledza pfanelo dziḽwe na dziḽwe. Mulayo wa ḽhuḽhuwedzo ya u Swikelela ḽdivhiso wa, 2000 (Mulayo wa Nomboro ya. 2 wa 2000) (afha u tshi khou vhidzwa u pfi Mulayo wa ḽhuḽhuwedzo ya u Swikelela ḽdivhiso (“PAIA”)), ndi mulayosiḽwa wa lushaka une wo sikwa hu u itela uri pfanelo ya u swikelela ḽdivhiso sa zwo tsireledzwaho kha khethekanyo ya 32 ya Ndayotewa i kone u shuma zwavhuḽi.

1.2 U ya nga Mulayo wa ḽhuḽhuwedzo ya u Swikelela ḽdivhiso, vhatu vhoḽthe vha Afrika Tshipembe vha na pfanelo ya u swikelela dzirekhodo dzine Muvhuso wa vha nadzo, hu tshi katelwa mihasho ya muvhuso, na zwiimiswa zwa phuraivethe. Zwi tevhelaho, vhukati ha zwinzhi, ndi zwiḽwe zwa zwipikwa zwine Mulayo wa ḽhuḽhuwedzo ya u Swikelela ḽdivhiso wa ḽḽḽdeḽ u zwi swikelela:

- (a) u vhone uri Muvhuso u khou dzhenelela kha u ḽḽḽwedza mvelele ya pfanelo dza vhatu na vhulamukanyi ha matshilisano;
- (b) u ḽḽḽwedza vhukhagala na u thoma ḽḽḽ dza vhuḽḽḽkedzeli na ḽḽḽ dzine dza vha khombekhombe kana maitete ane a ita uri pfanelo ya u swikelela ḽdivhiso i shume zwavhuḽi nahone nga u ḽavhanya, zwi sa ḽuri nahone nga ḽḽḽ yavhuḽi; na
- (c) u ḽḽḽwedza vhukhagala, vhuḽḽḽhinduleli na vhuvhusi vhu shumaho zwavhuḽi kha zwiimiswa zwa muvhuso na zwa phuraivethe, nga u maḽḽḽḽhadza na u funza muḽwe na muḽwe u itela uri a pḽesese pfanelo dzawe u ya nga Mulayo wa

ṰhuṰhuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso u itela uri vhathu vha shumise pfanelo dzavho malugana na zwiimiswa zwa tshitshavha na zwa phuraivethe, u itela u pfesesa zwiimiswa na mishumo ya zwiimiswa zwa tshitshavha, na u sengulusa zwavhuḡi na u dzhenelela kha u tshea tsheo nga zwiimiswa zwa tshitshavha zwine zwa kwama pfanelo dzavho.

1.3 U ya nga khethekanyo ya 9(b)(i) ya Mulayo wa ṰhuṰhuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso, pfanelo ya u swikelela nḡivhiso i tea u tevhedza phungudzelo dzi pfadzaho hu tshi katelwa zwi sa gumihlo kha, phungudzelo dzine ndivho dzadzo ndi dza tsireledzo ya tshidzumbe nga nḡila i pfadzaho, tshidzumbe kha zwa vhubindudzi na kushumele kwavhuḡi kwa vhubindudzi, na kuvhusele kwavhuḡi. Tshinwe tsha zwipikwa zwa Mulayo wa ṰhuṰhuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso, ndi u linganyisela pfanelo ya u swikelela nḡivhiso nga muhumbeli a re na pfanelo, nga Muhasho, u hana iyo khumbelo ya u swikelela nḡivhiso u ya nga mbuno dza u hana sa zwo lavhelelwaho kha Ndimu ya 4 ya Mulayo wa ṰhuṰhuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso.

1.4 U ya nga khethekanyo ya 14 ya Mulayo wa ṰhuṰhuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso, zwiimiswa zwoṡhe zwa tshitshavha zwi tea u dzudzanya manyuwaḡa wa nḡivhiso une wa thusa muthu muḡwe na muḡwe ane a ṡoḡa u swikelela rekhodo dza tshiimiswa tsha tshitshavha. Ndivho khulwane ya Manyuwaḡa uyu ndi u fha nḡivhiso ya u thusa na u vhona uri khumbelo dzoṡhe dza u swikelela nḡivhiso dzi shumaniwa nadzo zwavhuḡi nahone zwine zwa ṡuṡuwedza zwipikwa na muya wa Mulayo wa ṰhuṰhuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso.

2. ṰHALUTSHEDZO

Kha uno Manyuwaḷa, ipfi kana kuambeke kwo vhoḥekanywaho na ṭhalutshedzo u ya nga Mulayo wa Ṭhuṭhuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso, ṭhalutshedzo ya hone ndi yeneyo sa zwe zwa vheiswa zwone nga nḡa ha musu nyimele i tshi sumbedza nga iḡwe nḡila—

“**data ya muthu (muḡe wa data)**” zwi amba muthu ane nḡivhiso ya muthu ya mu kwama;

“**Muhasho**” zwi amba Muhasho wa Tshumelo ya Tshitshavha na Vhulanguli;

“**muofisiri wa nḡivhiso**” zwi amba Mulangi-Muangaredzi wa Muhasho;

“**Manyuwaḷa**” zwi amba uno manyuwaḷa wo dzudzanywaho u ya nga khethekanyo ya 14 ya Mulayo wa Ṭhuṭhuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso;

“**muthumuhumbeli**” zwi amba muthu ane a khou humbela u wana kana u swikelela rekhodo yo faraho nḡivhiso ya muthu nga ha muhumbeli;

“**rekhodo**” zwi amba nḡivhiso iḡwe na iḡwe yo rekhodiwaho, hu songo sedzwa vhuvha hayo kana tshifaredzandivhiso, ine ya kha ḡi shumaniwa nayo kana i re fhasi ha ndango ya Muhasho, hu songo sedzwa uri yo sikwa nga Muhasho kana a yo ngo sikwa nga Muhasho;

“**khumbelo**” zwi amba khumbelo ya u wana kana u swikelela rekhodo ya Muhasho;

“**muhumbeli**” zwi amaba muthu ane a khou ita khumbelo ya u wana rekhodo ya Muhasho nahone hu katelwa muthu muḡwe na muḡwe ane a khou humbela o imela uyo muḡwe kana uyo muhumbeli; na

3. MISHUMO YA MUHASHO

3.1 Muhasho u thusa Minisiṭa wa Tshumelo ya Tshitshavha na Vhulanguli (“Minisiṭa”) kha

mafhungo a zwa mbekanyamaitele malugana na tshumelo ya tshitshavha, u y a n g a
ṭ h o ḡ e a dzo sumbedzwaho kha Ndayotewa na miñwe milayosiñwa.

- 3.2 Ṭ h o ḡ e a dza Ndayotewa dzo teaho na ṭ h o ḡ e a dza miñwe milayosiñwa yo teaho zwo
sumbedzwaho afho n̄ṭha, dzi bva kha Ndimba ya 10 ya Ndayotewa, ine ya shumana na
mafhungo a kwamaho vhulanguli ha tshitshavha.
- 3.3 Khethekanyo ya 195 ya Ndayotewa i ita mbetshelo dza uri vhulanguli ha tshitshavha
vhu tea u vhusiwa nga ndayo dza demokirasi na ndayo dzo tsireledzwaho kha
Ndayotewa, dzi katelaho ndayo dzi tevhelaho:
- (a) Tshilinganyiso tsha n̄ṭha tsha mikhwa ya phrofeshinaḷa tshi tea u ṭ u ṭ u w e d z w a na
u khwaṭhiswa.
 - (b) U shumiswa zwavhuḡi ha zwiko nahone nga n̄ḡila ine ya vhulunga masheleni zwi
tea u ṭ u ṭ u w e d z w a.
 - (c) Vhulanguli ha tshitshavha vhu tea u sedza kha mvelaphanda.
 - (d) Tshumelo dzi tea u ḡetshedzwa hu si na u dzhia sia, dzi ḡetshedzwe nga n̄ḡila i
pfadzaho, nga n̄ḡila ine ya dzhiela nzhele u eḡana ha vhathu, nahone hu sa dzhiwi
sia.
 - (e) Ṭ h o ḡ e a dza vhathu dzi tea u fushwa, nahone tshitshavha tshi tea u ṭ u ṭ u w e d z w a
kha u dzhenela zwa vhusikambekanyamaitele.
 - (f) Vhulanguli ha tshitshavha vhu tea u vha na vhuḡifhinduleli.
 - (g) Vhukhagala vhu tea u kombetshedzwa nga u fha tshitshavha n̄ḡivhiso nga u
ṭ a v h a n y a, n̄ḡivhiso yone-yone nahone n̄ḡivhiso i swikelelee.
 - (h) Ndaulo ya zwiko zwa vhathu yavhuḡi na maitete a mveledziso dza mabuḡo, u itela
u ḡadza khonadzeo, zwi tea u bveledziswa.
 - (i) Vhulanguli ha tshitshavha vhu tea u imela vhathu vha Afrika Tshipembe nga
vhuphara, nga maitete a vhashumi na mushumo zwo sendeka kha vhukoni, u sa
dzhia sia, vhuḡfadzi, na ṭ h o ḡ e a ya u lulamisa u sa lingana ha vhathu tshifhinga

tsho fhelaho hu tshi itelwa u swikelela vhuimeli ha vhathu nga vhuphara.

- 3.4 Khethekanyo ya 197 ya Ndayotewa i shumana na mbetshelo dzenedzo dza tshumelo ya tshitshavha. Khethekanyo ya 197 i ita mbetshelo dza uri—
- (a) Tshumelo ya tshitshavha i tea u shuma, nahone i tea u vhumbwa u ya nga mulayosiñwa wa lushaka;
 - (b) Milayo na nyimele dza mushumo kha tshumelo ya tshitshavha zwi tea u langulwa nga mulayosiñwa wa lushaka; na
 - (c) Mivhuso ya mavundu i na vhuḡifhinduleli ha u kungedzela, u thola, u alusa, u fhirisa na u pandela miraḡo ya tshumelo ya tshitshavha kha vhulanguli hayo hu tshi khou tevhedzwa mutheo wa ndayo dzi fanaho na zwilinganyo zwo teaho zwa tshumelo ya tshitshavha.
- 3.5 Mulayosiñwa wa lushaka na mutheo wa ndayo na zwilinganyo zwo lavhelelwaho kha khethekanyo ya 197 ya Ndayotewa, zwi bva kha Mulayo wa Tshumelo ya Tshitshavha wa, 1994 (Mulevho wa Nomboro ya .103 wa 1994)(“PSA”). Mulayo wa Tshumelo ya Tshitshavha (PSA) u shumana na maandā na mishumo ya Minisiḡa. Mulayo wa Tshumelo ya Tshitshavha (PSA) u fha Minisiḡa maandā na mishumo ya u —
- (a) vhea ndayo na zwilinganyo kha mafhungo a kwamaho mishumo, nzudzanyo dza tshiimiswa, nyimele dza tshumelo, maitele a mushumoni, vhushaka ha zwa vhashumi, mutakalo na ndondolo ya vhashumi, vhulangi ha nḡivhiso, muvhuso kha u shumisa eḡekithironiki, thembo, mikhwa, vhuḡifari, u lwa na vhuḡa, tshandukokhwiḡefhadzi, mbumbululo na vhuthomi;
 - (b) u ita dzitsheo malugana na u rathisa mishumo kha mihasho;
 - (c) u eletshedza Phresidennde na maandālanga a khorotshitumbe kha mafhungo a kwamaho tshumelo ya tshitshavha, nzudzanyo dza vhashumi kana maitele a mushumoni malugana na zwiimiswa zwa muvhuso na muholo na nyimele dza matholele a vhafaraofisi vha bodo iñwe na iñwe, tshiimiswa; na
 - (d) u ita ndangulo, u ḡetshedza tsheo na ndaela.

3.6 Nga n̄tha ha Mulayo wa Tshumelo ya Tshitshavha (*PSA*), Mulayo wa Ndaulo ya Tshitshavha wa, 2014 (Mulayo wa Nomboro ya. 11 wa 2014) (*"PAMA"*) u t̄oda u—

- (a) t̄ut̄uwedza ndayo dzo tsireledzwaho kha khethekanyo ya 195 ya Ndayotewa;
- (b) vhetshela zwi kwamaho vhugudisi na mveledziso;
- (c) thoma Yuniti ya Thekhenikhaḷa ya Mikhwa ya Vhulauli ha Tshitshavha, Thembo na Thuso ya Vhukhakhululi; na
- (d) u thoma Ofisi ya Zwilinganyo na Vhutevhedzi.

3.7 U ya nga khethekanyo ya 16 ya Mulayo wa Ndaulo ya Tshitshavha (*PAMA*), Minisiṭa u maandafhadzelwa u itela u fha ndayo na zwilinganyo kha masia oṭhe mararu a muvhuso, masia aya ndi muvhuso wa lushaka, muvhuso wa vundu na muvhuso wapo, zwi katela—

- (a) u t̄ut̄uwedza ndayo dzo ambiwaho kha khethekanyo ya 195(1) ya Ndayotewa;
- (b) u bveledzisa vhukoni na vhugudisi;
- (c) thekhinoḷodzhi dza nḡivhiso na vhudavhidzani kha vhulanguli ha tshitshavha;
- (d) thembo, mikhwa na vhuḡifari;
- (e) u bvukulula madzangalelo a zwa masheleni;
- (f) maga a u khwiṅisa u shuma zwavhuḡi ha zwiimiswa;
- (g) u bvukulula nḡivhiso malugana na nyito ya vhukhakhululi i saathu fhela na vhukhakhululi ho itwaho ha fhela he mushumi a vha o wanwa mulandu.

4. TSHIVHUMBEO TSHA MUHASHO

4.1 Muhasho u na matavhi maṭanu sa zwo sumbedzwaho afho fhasi:

- (a) **Vhulangi ha Zwiko zwa Vhathu na Mveledziso** khethekanyo ino i na vhuḡifhinduleli kha zwa vhuṗuḷani ha zwiko zwa vhathu, vhutholi na

vhulangamashumele, tshanduko na mveledziso ya zwiko zwa vhathu, vhulangi ha nyimele ya mushumoni na u Anana na milayo na Ofisi ya Zwilinganyo na zwa u Anana na Vhutevhedzamilayo;

- (b) **Zwa Nyambedzano, Vhushaka ha zwa Vhashumi na Vhulangi ha Maholele** lutavhi luno lu na vhuḍifhinduleli kha zwa mveledziso ya tshiimiswa, u gireida mishumo/dziposo, tshiimiswa tshihulwane tsha muvhuso, miholo, nyimele dza mushumo (mbuelonyangaredzi na khulwane, sisiteme dza zwiko zwa vhathu, nyambedzano, vhushaka ha zwa vhashumi na vhulangaphambano na Yuniti ya Thekhenikhaḷa ya Mikhwa ya Vhulauli ha Tshitshavha, Thembo na Thuso ya Vhukhakhululi;
- (c) **Tswikelelo ya Tshumelo dza Muvhuso na Vhulangi** ulu lutavhi vhuḍifhinduleli halwo ndi vhulangamashumele, tswikelelo ya tshumelo na khwiḅiso ya nḍisedzo ya tshumelo, vhushaka na vhadzulapo na u dzhenelela ha tshitshavha;
- (d) **Vhulangi ha Tshumelo dza Muvhuso dza Eḷekḱhironiki na nḍivhiso** ulu lutavhi lu na vhuḍifhinduleli kha vhulangi ha nḍivhiso na vhudavhidzani ha muvhuso ha thekhinoḷodzhi, tshikonisa u shuma ha thekhinoḷodzhi na nḍivhiso na vhulangi ha themamveledziso ya tshumelo ya vhudavhidzani ha thekhinoḷodzhi, vhulangi ha vhuḑaramukovhe na nḍivhiso na vhuḷanganḑivho na vhuḑhomi; na
- (e) **Vhulanguli** ulu lutavhi lu na vhuḍifhinduleli kha zwa thikhedzo ya ngomu kha vhulangi ha siḱiratedzhi na thikhedzo kha khorotshitumbe, vhuḷanganḑivho ya ngomu na vhudavhidzani, tshumelo dza mulayo, zwiko zwa vhathu zwa ngomu na vhulangi ha nyimele ya mushumoni, nḍivhiso ya ngomu, vhuḷanganḑivho na vhudavhidzani, vhuḑhaka na mashango a dzitshakatshaka na vhuḷambedzi ha masheleni, ḱholo ya ngomu, khovhakhombo, tshumelo dza vhuḷanganḑivho, Ofisi ya Phuraivethe ya Minisiḱa, Ofisi ya Phuraivethe ya Muthusa-Minisiḱa na Ofisi ya Mulangi-Muangaredzi.

5. ZWIDODOMBEDZWA ZWA VHUKWAMANI ZWA MUOFISIRI WA NĀIVHISO NA MUTHUSAMUOFISIRI WA NĀIVHISO

Mulangi-Muangaredzi wa Muhasho wa Tshumelo ya Tshitshavha na Vhulanguli ndi Muofisiri wa NĀivhiso u ya nga Mulayo wa T̄huṭhuwedzo ya u Swikelela NĀivhiso (*PAIA*). Muthu o nangiwoho uri a vhe ene Mthusamuofisiri wa NĀivhiso wa Muhasho ndi Mulangi Muhulu wa: Tshumelo dza Mulayo.

Diresi ya poso: Private Bag X916
PRETORIA 0001

Diresi ya tshitarāṭa: Batho Pele House
546 Edmond Street
ARCADIA

Luṭingo: 012-336-1218/1553/1006

Diresi ya imeili: PAIA@dpsa.gov.za

15. Tsumbandila ya Khomishini ya Pfanelo dza Vhathu ya Afrika Tshipembe nga ha mashumisele a Mulayo wa T̄huṭhuwedzo ya u Swikelela NĀivhiso (*PAIA*).

6. TSUMBANDILA YA KHOMISHINI YA PFANELO DZA VHATHU YA AFRIKA TSHIPEMBE NGA HA MASHUMISELE A MULAYO WA T̄HUṭHUWEDZO YA U SWIKELELA NĀIVHISO (*PAIA*)

U ya nga khethekanyo ya 10 ya Mulayo wa T̄huṭhuwedzo ya u Swikelela NĀivhiso (*PAIA*), Mulangi Asedzulisano Kuvhekelwe kwa Mafungo i tea u dzudzanya tsumbandila nga nyambo dzoṭhe dza tshiofisi, ine iyo tsumbandila ya tea u vha na iyo nĀivhiso, kha nḁila i

pfeseseaho zwo leluwa, sa zwine zwa nga tōdwa nga muthu ane a khou tama u shumisa pfanelo dzawe u ya nga Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA). Sa zwo sumbedzwaho afho n̄ha, tsumbandila i do thusa muthu ane a khou funa u shumisa pfanelo u ya nga Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA), ndivho ya Manyuwaḷa ndi u thusa muthu ane a khou tama u wana tswikelelo ya n̄divhiso yo farwaho nga tshiimiswa tsha tshitshavha nga n̄dila ine ya shuma zwavhuḍi. Tsumbandila ya mashumisele a Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA) i hone kha Mulamgi Asedzulisano Kuvhekelwe kwa Mafungo. Mbudziso dzi nga livhiswa kha Mulamgi Asedzulisano Kuvhekelwe kwa Mafungo kha:

Diresi ya poso: P.O Box 31533,
Braamfontein,
Johannesburg,
2017

Luṅingo: 010 023 5200

Webusaithi: <https://inforegulator.org.za/>

imeiji: enquiries@inforegulator.org.za

Dzimbilaelo: PAIAComplaints@inforegulator.org.za

e-mail: - enquiries@inforegulator.org.za

7. DZIREKHODO

7.1 THOOLOLO YA DZITHERO DZINE MUHASHO WA FARA NA DZIKHETHEKANYO DZA DZIREKHODO DZO FARWAHO KHA THERO INWE NA INWE

U itela ndivho dza u leludza khumbelo u ya nga Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA), thero dzine Muhasho wo dzi fara sa dzirekhodo na dzikhethekanyo dza dzirekhodo dzo farwaho kha thero inwe na inwe ndi dzi tevhelaho:

Vhulangi ha Zwiko zwa Vhathu na Mveledziso

A. Vhulangi ha Zwiko zwa Vhathu na Mveledziso

- a. Vhupulani ha Zwiko zwa Vhathu, Mushumo na Vhulangamashumele
- b. Mveledziso ya Zwiko zwa Vhathu
- c. Vhulangi ha Nyimele ya Mushumoni na Tshanduko

B. Nyambedzano, Vhushaka ha zwa Vhashumi na Vhulangamaholele

- a. Mveledziso ya Tshiimiswa, U Gireida mushumo na Tshiimiswa tsha Tshihulwane tsha Muvhuso
- b. Miholo, Nyimele dza Mushumoni na Sisiteme dza Zwiko zwa Vhathu
- c. Nyambedzano, Vhushaka ha zwa Vhashumi na Vhulangaphambano

C. Tswikelelo kha Tshumelo dza Muvhuso na Khwiṅiso

- a. Vhulangamashumele
- b. U swikelela Tshumelo
- c. Khwiṅiso ya Nyisedzo ya Tshumelo, Vhushaka ha Vhadzulapo na U Dzhenelela ha Tshitshavha

D. Tshumelo dza Muvhuso dza Eḽekṽhironiki na Vhulangi ha Nḽivhiso

- a. Nḽivhiso na Vhudavhidzani ha Muvhuso ha Thekhinoḽodzhi na Vhulangi
- b. U konisa u shuma ha thekhinoḽodzhi na Nḽivhiso na Vhulangi ha Themamveledziso ya Tshumelo ya Vhudavhidzani ha Thekhinoḽodzhi
- c. Vhulangavhafaramikovhe na Vhulangandivhiso
- d. Vhulangandivho na Vhuthomi

E. Vhulanguli

- a. Vhulangi ha Siṽiratedzhi na Thikhedzo ya Khorotshitumbe
- b. Vhudavhidzani na Vhulangandivho ha Ngomu
- c. Tshumelo dza Mulayo

- d. Zwiko zwa Vhathu zwa Ngomu na Vhulangi ha Nyimele ya Mushumoni
- e. Ndivhiso ya Ngomu, Vhudavhidzani na Vhulangi ha ThekhihoJodzhi
- f. Vhushaka ha Ngomu na Ndambedzo ya Masheleni

F. Ofisi ya Mulangi-Muangaredzi

- a. Ofisi ya Zwilinganyo na Vhutevhedzisamilayo
- b. Yuniti ya ThekhenikhaJa ya Mikhwa ya Vhulauli ha Tshitshavha, Thembo na Thuso ya Vhukhakhululi; na
- c. Tholo ya Ngomu;
- d. Vhulangakhovhakhombo na Mikhwa
- e. Tshumelo dza Vhulangamasheleni

7.2 DZIREKHODO DZINE DZA SOKOU WANALEA

7.2.1 Ndivhadzo yo anadzwawo malugana na khethekanyo ya dzirekhodo dza Muhasho dzine dza sokou dzula dzi khou wanalea hu si na uri muthu a thome a ite khumbelo ya u dzi wana u ya nga maitete a Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA).

7.2.2 Dzirekhodo kha webusaithi ya Muhasho ya www.dpsa.gov.za dzi hone u itela u dzi vhona kana u dzi kopa hu si na uri muthu a thome a ite khumbelo u ya nga Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA).

7.2.3 U ya nga khethekanyo ya 14(1)(e) y a Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA), Muhasho u na khethekanyo dzi tevhelaho dza dzirekhodo dzine dza sokou wanalea dzo tou itwa dzikhophi na u dzi ingamela hu si na uri muthu (muhumbeli) u tea u thoma a tou ita khumbelo u ya nga Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA):

- (a) Milayo, Milayotibe na Dzindangulo zwo anadzwawo nga Muhasho;
- (b) dzitsumbandila na dzimbekanyamaitete dzo anadzwawo;
- (c) dzifomo dza khumbelo;

- (d) mutevhe wa zwidombedzwa zwa vhukwamani;
- (e) nyandadzo/nyandadzwa dza elekithironiki;
- (f) dziburotsha na zwibugwana zwo anadzwaho;
- (g) matheriala a vhurengisi o anadzwaho, hu tshi katelwa dziburotsha dza vhurengisi dza muhasho;
- (h) zwigurandana zwo anadzwaho;
- (i) dziphamfulethe na dziphositara dzo anadzwaho;
- (j) mivhigo yo anadzwaho;
- (k) dzipuane dza sitiratedzhi;
- (l) dzipuane dza mashumele a nwaha nga nwaha;
- (m) mivhugo ya nwaha nga nwaha;
- (n) zwipitshi zwa mugaganyagwama;
- (o) phirisela dza zwikhala zwa mishumo; na
- (p) dzithendelano dza nyambedzanogute.

7.2.4 Webusaithi ya muhasho kha www.dpsa.gov.za i na vhunzhi ha ndivhiso yo sumbedzwaho kha dzipharagirafu dza 7.1 na 7.2 afho ntha, ine iyi ndivhiso i wanala thwii kha Inthanete. Vha humbelwa uri vha i sedze nahone vha shumise webusaithi phanda ha musu vha tshi netshedza dzikhumbelo, saizwi hu yone ndila yo leluwesaho ya u swikelela kana u wana dzirekhodo. Vha nga kwama-vho na Muhasho u itela u vhona kana u divha arali ndivhiso ine vha khou toda i tshi khou wanala hu si na khumbelo, kana arali kuitele kwa u swikelela kana u wana ndivhiso ku tshi tea uri ku tevhelelwe hu tshi itelwa u wana ayo manwalwa.

7.2.5 Inwe ndivhiso ine ya sokou dzula i khou wanalea ine a yo ngo posiwa kha webusaithi

ya Muhasho i nga humbelwa kha Muhasho hu si na u netshedza khumbelo u ya nga Mulayo wa Thuṭhuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA).

7.2.6 A hu na fomo ya khumbelo ya u swikelela ndivhiso u ya nga Mulayo wa Thuṭhuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA) ine ya tea u dadzwa hu tshi itelwa rekhodo dzine dza sokou wanalea u ya nga pharagirafu ino. Hone-ha, hu nga badelwa tshelede ya u ita dzikhophi hune zwa vha zwo tea.

7.3 KUI TELE KWA KHUMBELO

(a) *Ndi itisa hani khumbelo ya u wana kana u swikelela rekhodo?*

- Muhumbeli u tea u shumisa fomo (Fomo ya 2) yo phrinthiwaho kha *Gazete ya Muvhuso* (Ndivhadzo ya Muvhuso ya R757 ya dzi 23 Thangule 2021).
- Muhumbeli u tea u sumbedza arali muhumbeli a tshi ṭoḍa khophi ya rekhodo kana arali muhumbeli a tshi ṭoḍa u tou ḍa a vhona rekhodo dziofisini dza tshiimiswa tsha tshitshavha. Inwe ndila, arali rekhodo hu si liṅwalwa la bammbiri i nga vhonwa i kha tshivhumbeo tshenetsho tshine muhumbeli a ṭoḍa, hune zwa vha zwi tshi konadzea.
- Arali muhumbeli a humbela u wana kana u swikelela ndivhiso i kha tshivhumbeo tsho imaho nga uri (tsumbo. khophi ya bammbiri, khophi ya eḷekithroniki, na zwiṅwe), zwenezwo-ha muhumbeli u fanela u wana tswikelelo ya ndivhiso i kha tshivhumbeo tshe a humbela tshone. Izwi ndi nga nḍa ha musu u pfalo zwi tshi ḍo khakhisa kutshimbidzele kwa tshiimiswa tsha tshitshavha tshi kwameaho, kana u huvhadza rekhodo, kana u kandekanaya pfanelo dza muṅwali wa liṅwalwa line muṅe waḷo ha sa vhe Muvhuso. Arali hu na mbuno dzi re khagala kana dzi pfalaho, dza uri tswikelelo kana u wana ndivhiso a zwi

konadzei i kha tshivhumbeo tsho humbelwaho fhedzi nga kha tshinwe tshivhumbeo zwi tshi nga konadzea, zwenezwo-ha masheleni ane a tea u badelwa a tea u vhalelwa u ya nga ndila ye muhumbeli a humbelisa zwone u thomani.

- Arali, nga n̄tha ha phindulo yo tou n̄walwaho malugana na khumbelo ya rekhodo, muhumbeli a t̄oda n̄divhiso nga ha tsheo nga inwe n̄dila, sa tsumbo nga kha luṅingo, izwi zwi tea u sumbedzwa.
- Arali muhumbeli a tshi khou humbela n̄divhiso o tou imela muṅwe muthu, vhuimo honovhu ha khumbelo vhu tea u sumbedzwa.
- Arali muhumbeli a sa koni u vhala na u n̄wala, kana muhumbeli a na vuholefhali, zwenezwo-ha khumbelo i nga itwa nga mulomo. Muofisiri wa n̄divhiso u tea u ḍadza fomo o imela uyo muhumbeli nahone a fhe muhumbeli khophi ya fomo yo ḍadziwaho.

(b) *U tendela kana u hana khumbelo:* Muhumbeli u tea u fhiwa tswikelelo kha rekhodo ya tshiimiswa tsha tshitshavha arali khumbelo i tshi fusha zwi tevhelaho:

- Muhumbeli u fusha t̄hoda dzoṅthe dza maitete a re kha Mulayo wa T̄huṅhuwedzo ya u Swikelela N̄divhiso (PAIA) malugana na khumbelo ya u swikelela kana u wana iyo rekhodo; na
- U swikelela kana u wana iyo rekhodo a zwi haniwi nga n̄wambo wa mbuno inwe na inwe ya u hana yo bulwaho kha Mulayo wa T̄huṅhuwedzo ya u Swikelela N̄divhiso (PAIA).

(c) *Masheleni a badelwaho malugana na khumbelo na u ḍivhadzwa nga ha tsheo ya u swikelela n̄divhiso*

- Muhumbeli ane a t̄oda u swikelela rekhodo yo faredzaho n̄divhiso ya muthu

nga ha onoyo muhumbeli ha tei u badela masheleni a khumbelo.

- Muofisiri wa ndivhiso u tea u divhadza muhumbeli (nga nnda ha muhumbeli ane a khou humbela ndivhiso nga ha ene mune) nga ndivhadzo, ine ya khou toda uri muhumbeli a badele masheleni o humbelwaho (arali a tshi tea u badelwa) na diphosithi (arali i tshi tea u badelwa), phanda ha musu hu tshi bvelwa phanda na u shuma khumbelo.
- Muhumbeli a nga ita aphili ya nga ngomu, hune zwa vha zwo tea, kana a ita khumbelo kha khothe malugana na kufarelwe kana mbadelo ya masheleni.
- Nga murahu ha musu muofisiri wa ndivhiso o ita tsheo nga ha khumbelo, muhumbeli u tea u divhadzwa nga ha iyo tsheo nga ndila ye muhumbeli a i humbela uri u funa u divhadzwa ngayo.
- Arali khumbelo yo tendelwa, zwenezwo-ha manwe masheleni a tea u badelwa u itela vhubvedzisi, u i toda toda na u i dzudzanya, kha tshifhinga tshinwe na tshinwe tsho padaho awara dzo bulwaho dza u toda toda na nzudzanyo dza rekhodo u itela u bvukulula.
- Tswikelelo kha rekhodo zwi do vha zwo ima u swikela masheleni a todaeho a tshi badelwa.

8. NDIVHISO NA DATA ZWA TSHIKO TSHA VHATHU TSHA TSHITSHAVHA

Data ya tshiko tsha vhathu i sa buli madzina kana yo tou nweledzwaho nga ha vhashumi vha tshitshavha vha kha muvhuso wa lushaka na wa vundu i nga humbelwa kha Khethekanyo ya Dzisisiteme dza Ndivhiso na Vhuvhusi ha Data kha Muhasho. Ndi zwine zwa todaeesa uri khumbelo ya foma la i bvaho kha tshiimiswa i fhelekedzwe nga vhurifhi ha foma la vhu kha bambiri la tshigathalu tsha tshiimiswa nahone ho sainwa nga muthu a re na maandalanga ane o imela tshiimiswa tshi kwameaho.

9. TSHUMELO DZI RE HONE U ITELA TSHITSHAVHA

Mishumo ya Muhasho, sa zwe zwa sumbedzwa kha pharagirafu ya 3, i nga ndila ine dzikhasitama kanzhisa dza di tou vha minwe mihasho ya muvhuso. A u isedzi tshumelo dziñwe na dziñwe dzi re hone kha tshitshavha. Nga mañwe maipfi, yeneyo ndivhiso ya mirafho nga ha tshumelo ya tshitshavha (sa tsumbo, vhuhulu ha tshumelo ya tshitshavha na nomboro ya vhashumi nga muhasho nga muhasho) i nga humbelwa.

10. NZUDZANYO DZI TENDELAHO U KWAMEA KHA U VHUMBWA HA MBEKANYAMAITELE NA MISHUMO YA MASHUMELE

10.1 *Mbekanyamaitele na mulayosiñwa:* Musi Muhasho u tshi dzinginya mbekanyamaitele ntswa kana mulayosiñwa muswa u a kwama vhafaramikovhe nga u tou ita khuwelelo ya uri hu diswe mahumbulwa kha mabambiri o andadzawho na/kana dzi pfumbudzo/dzikhuvhangano. Kuitele kwa u dzhenela ku a fhambana zwi tshi ya nga lushaka lwa thandela nahone kanzhisa hu a itwa uri zwi divhiwe phanda ha musi thandela i tshi thoma kana nga murahu ha thandela.

10.2 *Nyito ya vhulanguli:* Kha nyimele ine nyito ya vhulanguli zwi hulusa na nga ndila i si yavhuḍi ya kwama

(a) pfanelo kana ndavhelelo dzi pfadzaho dza muthu muñwe na muñwe; kana

(b) pfanelo dza tshitshavha,

thoḍea dza kuitele ku pfadzaho dzo tsireledzwaho kha Mulayo wa Thuḥuwedzo ya Vhulanguli ha Vhulamukanyi wa, 2000 (Mulayo wa Nomboro ya. 3 wa 2000) (“PAJA”), ndi dzone dzo teaho u shumiswa. (Kha vha sedze kha khethekanyo dza 4 na 5 dza Mulayo wa Thuḥuwedzo ya Vhulanguli ha Vhulamukanyi (PAJA).

10.3 *Nyimele dza tshumelo dza vhashumi vha tshumelo ya tshitshavha:* Nyimele dza

tshumelo na mañwe mafhungo ane vhashumi vha tshumelo ya tshitshavha vha vha na dzangalelo khao a tou itelwa nyambedzano khao kha khoro dza vhuambadzani dzo thomiwaho hu tshi khou tevhezwa Mulayo wa Vhushaka ha Vhashumi wa, 1995 (Mulayo wa Nomboro ya. 66 wa 1995) (“LRA”). Madzangano a vhashumi a imelaho vhashumi vha tshumelo ya tshitshavha vha tshivhalo tsho bulwaho a nga vha tshipiḡa kha khoro ya vhuambadzani. Khoro ya Vhuambadzani ya u Konanya Tshumelo ya Tshitshavha ndi tshiimiswa tshine, kha vhunzhi ha zwithu, nyimele dzoṱhe dza tshumelo dzi kwamaho vhashumi vhoṱhe vha tshumelo ya tshitshavha dza kona u ambadzanwa nga ndila ine ya fana. Hu na khoro dza vhuambadzani dza sekithara dzi tevhelaho:

- (a) Khoronyangaredzi ya Vhuambadzani ya Sekithara ya Tshitshavha ine ya Angaredza;
- (b) Khoro ya Vhushaka ha Vhashumi kha zwa Pfunzo;
- (c) Khoro ya Vhuambadzani ya Sekithara ya Ndongolavhathu na Mutakalo kha Tshitshavha; na
- (d) Khoro ya Vhuambadzani ya Sekithara ya Vhutsireledzi na Tsireledzo.

11. INWE NDILA I RE HONE MALUGANA NA ZWIITO ZWI SA TEVHELI MULAYO KANA U PFUKWA HA MULAYO NGA VHAOFISIRI VHA TSHITSHAVHA

Maitete a tevhelaho a hone u itela vhathu uri vha vhige kana vha ṱoḡe inwe ndila (thandululo) kha nyimele ya khumbulelo ya zwi songo tshimbilaho zwavhuḡi kana u sa tevhelwa ha mulayo kana u pfukiwa ha mulayo nga vhaofisiri vho tholwaho nga Mhasho:

11.1 Maitete a u vhiga kana a u ṱoḡa inwe ndila:

- (a) Pfanelo ya u tevhele inwe ndila malugana na zwiito kana malugana na u kundelwa u shuma nga fhasi ha Mulayo wa ṱhuṱuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso (PAIA): Kuitele kwa aphili ya nga ngomu u ya nga Mulayo wa ṱhuṱuwedzo ya u Swikelela Nḡivhiso (PAIA) ku ita mbetshelo malugana na muraḡo wo

khakhelwaho uri murado uyo u ite aphili kha Minisita (kha vha lavhelese kha khethekanyo dza 74–77 dza Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA)). Nga murahu ha musini ndila ya kuitele kwa aphili ya ngomu yo fhela hu si na thandululo, khumbelo i nga itwa ngei khothe (kha vha lavhelese khethekanyo dza 78 – 82 dza Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA)).

- (b) Mushumi wa tshumelo ya tshitshavha a nga vhiga u khakhelwa kana mbilaelo uri i sedzuluswe nga Khomishini ya Tshumelo ya Tshitshavha malugana na zwiito zwa muofisiri kana u pfukwa ha mulayo nga muofisiri (kha vha lavhelese kha khethekanyo ya 35 ya Mulayo wa Tshumelo ya Tshitshavha (PSA)).
- (c) Muthu ane a khou toda inwe ndila ya thandululo, vhukatini ha zwiinwe, a nga shumisa mulayosiinwa u kwamaho zwa vhashumi, u tou fana na Mulayo wa Vhushaka ha Vhashumi (LRA) na Mulayo wa Nyimele dza Ndeme dza Mushumo wa, 1997 (Mulayo wa Nomboro ya.75 wa 1997) (“BCEA”).
- (d) Muthu a nga vhiga mbilaelo kha muingameli wa zwa vhashumi malugana na khumbulelo ifhio na ifhio ya u pfukiwa ha Mulayo wa Nyimele dza Ndeme dza Mushumo (BCEA) (kha vha lavhelese kha khethekanyo ya 78(1)(a)), k a n a Mulayo wa zwa u Edana Mushumoni wa, 1998 (Mulayo wa Nomboro ya. 55 wa 1998) (kha vha lavhelese kha khethekanyo ya 34(e)).
- (e) Muthu a nga vhiga mbilaelo kha Mutsireledzatshitshavha malugana na khumbulelo ya vhudifari vhu sa tevhedzi mulayo kana zwiito zwi si ho ngonani zwo itwaho nga muofisiri wa tshitshavha. Khethekanyo ya 182(1) ya Ndayotewa na khethekanyo ya 7 ya Mulayo wa Mutsireledzi wa Tshitshavha wa, 1994 (Mulayo wa Nomboro ya. 23 wa 1994) yo tou tea tshothe kha fhungo ili.
- (f) U itela u tsireledzwa kha u vha tshipondwa zwo itiswa nga u bvukulula zwi kwamaho vhudifari vhu sa tevhedzi mulayo kana vhudifari vhu si ho ngonani nga mutholi kana mushumisani, mukhakhelwa, a nga tevhelela maitele a u bvukulula a re kha Mulayo wa Tsireledzo ya u Bvukula wa, 2000 (Mulayo wa Nomboro ya. 26 wa 2000) (“PDA”).
- (g) Mukhakhelwa a nga nanga u toda inwe thandululo ya mulayo u tou fana na

thathuvho ya vhuhatuli ha nyito ya vhulanguli u ya nga Mulayo wa Thuthuwedzo ya Vhulanguli ha Vhulamukanyi (PAJA).

11.2 *Dziṅwe tshaka dza thandululo:*

- (a) Mukhakhelwa a nga hambela mbuno dza nyito ya vhulanguli u ya nga khethekanyo ya 5 ya Mulayo wa Thuthuwedzo ya Vhulanguli ha Vhulamukanyi (PAJA).
- (b) Muthu a nga hambela-vho na tswikelelo ya rekhodo dza muhasho wa muvhuso kana muhasho kana tshinwe tshiimiswa u ya nga khethekanyo ya 11 ya Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA).

11.3 *Muvhigo wa vhudifhinduleli:*

- (a) Mushumi wa tshumelo ya tshitshavha, zwenezwi musi a kha mishumo yawe ya tshiofisi u ya nga Mulayo wa Vhudifari wa vhashumeli vha tshitshavha, u a vhofhea u vhiga kha maandalanga o teaho nga ha, vhufhura, vhuada, tshidivhano, vhulangivhuvhi na zwiṅwe zwiito zwine zwa ita vhutshinyi kana zwine zwa vha khakhela kana u vhaisa dzangalelo la tshitshavha. Mushumi ane a kundelwa u tevhedzela Mulayo wa Vhudifari u tea u shumaniwa nae u ya nga maitela a vhukhakhululi sa zwo elekanywaho kha khethekanyo ya 16A ya Mulayo wa Tshumelo ya Tshitshavha (PSA). Ndangulo ya 9 ya Dzindangulo dza Tshumelo ya Tshitshavha dza, 2016 ndi dzone dzo teesaho kha ino nyimele.
- (b) Hu na vhudifhinduleli ha zwa mulayo kha mutholi na mushumi muṅwe na muṅwe wa u bvukulula vhutshinyi na vhudifari vhu songo dzulaho ngonani mushumoni. Mulayo wa Tsireledzo ya u Bvukula (PDA) ndi wone wo teaho kha ino nyimele.

12. INWE NDIVHISO YO RANDELWAHO U YA NGA KHETHEKANYO YA 14(1)(I) YA MULAYO WA THUTHUWEDZO YA U SWIKELELA NDIVHISO (PAIA)

Ndivhiso inwe na inwe u ya nga khethekanyo ya 14(1)(i) ya Mulayo wa Thuthuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (*PAIA*), i do itwa uri i vhe hone sa zwo na musu zwo randelwa nga Minisiṭa wa Vhulamukanyi na Mveledziso ya Ndayotewa.

13. MULAYO WA TSIRELEDZO YA NDIVHISO YA MUTHU WA, 2013 (MULAYO WA NOMBORO YA. 4 WA 2013)(“*POPIA*”)

13.1 U ya nga khethekanyo ya 2 ya Mulayo wa Tsireledzo ya Ndivhiso ya Muthu (*POPIA*), inwe ya ndivho dza Mulayo wa Tsireledzo ya Ndivhiso ya Muthu (*POPIA*) ndi u ita uri ppanelo ya ndayotewa kha zwa tshidzombe i shume, nga u tsireledza ndivhiso ya muthu musu yo shunwa nga tshiimiswa tshi re na vhudifhinduleli, hu tshi khou tevhezwa phungudzelo dzi pfadzaho sa zwo lavhelelwaho kha khethekanyo ya 36 ya Ndayotewa. Lithemo "ndivhiso ya muthu" sa zwo talutshedzwaho kha khethekanyo ya 1 ya Mulayo wa Tsireledzo ya Ndivhiso ya Muthu (*POPIA*), zwi amba ndivhiso i kwamaho muthu wa mvelo kana tshiimiswa, hu tshi nga katelwa, kha vhunzhi hazwo, ndivhiso malugana na divhazwakale ya murafho, mbeu, lushaka, vhubvo ha muthu, pfunzo, dzilafho, masheleni, vhutshinyi kana mushumo zwa muthu. Khethekanyo ya 13 ya Mulayo wa Tsireledzo ya Ndivhiso ya Muthu (*POPIA*) i vhea mbofho ya mulayo kha Muhasho uri u shume ndivhiso ya muthu lwa ndivho yeneyo kana ndivho ya lwa mulayo fhedzi. U shunwa ha ndivhiso ya muthu u ya nga Mulayo wa Tsireledzo ya Ndivhiso ya Muthu (*POPIA*) hu katelwa, kha vhunzhi ha zwithu, khuvhanganyo, u vhulunga, u bvisulula, u i phadaladza kana u i laṭa kana u kherukanywa ha ndivhiso.

13.2 Ndimu ya 3 ya Mulayo wa Tsireledzo ya Ndivhiso ya Muthu (*POPIA*) i nweledza thodea thukhusa dzi tevhezaho mulayo dza u shuma ndivhiso ya muthu nga Muhasho. Idzi thodea dzi nga si dzhielwe fhasi, nga nnda ha musu hu na zwa tshipentshela zwine zwa

tea u tevhelwa. Ndivho ya u shuma ndivhiso ya muthu, khethekanyo dza thero dza data na mufuda wa ndivhiso ine ya shuŋwa nga Muhasho, vhaṭanganedzi vha ndivhiso ya muthu, u pfuka mukano ha ndivhiso ya muthu, khathihi na maga a tsireledzo o nweledzwaho afha fhasi:

13.3 Ndivho ya u shuma ndivhiso

Ndivhiso ya muthu i nga shuŋwa fhedzi hu tshi khou itelwa ndivho yeneyo. Ndivho dzine ngadzo Muhasho wa shuma kana wa ḡo shuma ndivhiso ya muthu ndi dzi tevhelaho:

(a) Vhashumi:

- (i) khwaṭhisedzo ya ndivhiso ya vhahumbeli vha mushumo musi hu tshi khou itwa zwi kwamaho u thola;
- (ii) khwaṭhisedzo ya ndivhiso malugana na mushumi ane a khou ita vhubindudzi na Muvhuso;
- (iii) mafhungonyangaredzi a kwamaho vhashumi hu tshi nga katelwa:
 - Mbuelonyangaredzi;
 - Phentsheni;
 - Zwa tshikimu tsha dzilafho;
 - Mutevhe wa miholo;
 - Nyito ya vhukhakhululi; na
 - Vhugudisi;
- (iv) tshiŋwe na tshiŋwe tshi pfadzaho tshine tsha ṭoḡea ndivho hu malugana na mushumo kana vhushaka ha zwa vhashumi ho lavhelelwaho.

(b) Vharengisi/vhadisedzi:

- (i) u khwaṭhisedza ndivhiso na vhusedzulusatshenzhemo na zwiŋwe zwo randelwaho zwa u sedzulusa;
- (ii) ndivho dzi kwamaho thendelano kana vhushaka ha vhubindudzi kana

thendelano yo lavhelelwaho kana vhushaka ha vhubindudzi vhukati ha zwigwada zwi kwameaho;

- (iii) mbadelo dza tsumbathengo;
- (iv) u anana na ndangulo dza Muhasho na dziñwe mbofho; na
- (v) tshiñwe na tshiñwe tshi pfa dzaho tshine tsha tōdeā ndivho hu malugana na vhubindudzi ha Muhasho.

13.4 *Khethekanyo dza thero dza data na tshaka dza ndivhiso ine ya shuñwa*

Dzi tevhelaho ndi khethekanyo dza thero dza data na ndivhiso ya muthu dzine dza shuñwa nga Muhasho:

(a) Vhashumi:

- (i) dzina na zwidombedzwa zwa vhukwamani;
- (ii) nomboro ya vhuñe na mañwalwa a vhuñe hu tshi katela mañwalwa a u enda ngao;
- (iii) ñivhazwakale ya mushumo na dziriferentsi;
- (iv) zwidombedzwa zwa bannga na masheleni;
- (v) zwidombedzwa zwa dzimbadelo kha avho vhañwe vha kwameaho (zwiñuswa kha muholo);
- (vi) dzikhonñiraka dza mushumo;
- (vii) dzipuñane dza u eñana mushumoni;
- (viii) dzirekhodo dza tshikimu tsha dzilafho;
- (ix) dzirekhodo dza Tshikwama tsha phentsheni;
- (x) dzirekhodo dza muholo;
- (xi) ñhañhuvho dza mashumele;
- (xii) dzirekhodo dza vhukhakhululi;
- (xiii) dzirekhodo dza ñivi; na
- (xiv) dzirekhodo dza vhugudisi.

(b) Vhashumindavhelelwa:

- (i) qiresi ya poso na/kana qiresi ya tshitarata;
- (ii) dzina;
- (iii) nomboro dza vhukwamani na/kana qiresi ya imeili;
- (iv) murafho;
- (v) qivhazwakale ya mushumo;
- (vi) vhukale;
- (vii) mbeu;
- (viii) tshiimo tsha mbingano;
- (ix) lushaka;
- (x) luambo;
- (xi) ndivhiso nga ha masheleni;
- (xii) nomboro ya vhuṅe kana nomboro ya liṅwalwa la u enda; na
- (xiii) nyanqadamafhungo dza matshiliso.

(c) Vharengisi vhadisedzi:

- (i) dzina na zwidombedzwa zwa vhukwamani;
- (ii) ndivhiso ya vhuṅe na/kana ndivhiso ya khamphani na ndivhiso ya vhalangi;
- (iii) ndivhiso nga ha bannga na masheleni;
- (iv) ndivhiso nga ha zwibvedzwa kana dzitshumelo; na
- (v) inwe ndivhiso i songo taluswaho fhedzi zwi tshi pfadza uri i a toḍea uri i shuṅwe hu tshi itelwa mishumo ya bindu.

13.5 *Vhaṅgedzi kana khethekanyo dza vhaṅgedzi vhane ndivhiso ya muthu i nga iswa khavho*

Muhasho u fara ndivhiso wo imela Muvhuso nahone zwenezwo-ha Muhasho a u fhi ndivhiso ya muthu dzangano liṅwe na liṅwe kana tshiimiswa tshinwe na tshinwe nga

nndani ha musi hu muñwe muhasho wa Muvhuso kana tshiimiswa. Yeneyo ndivhiso ya muthu i nga fhiwa vhaṭanganedzi vha ndivhiso ya muthu vha tevhelaho:

- (a) maandalanga a ndangulo kana vhaimelelatshitshavha, hu katelwa Tshumelo ya Mbuelo (Muthelo) ya Afrika Tshipembe, hune Muhasho wa vhofhea uri u fhe ndivhiso;
- (b) vhañwe vhane mbadelo dza itwa ho imelwa vhashumi; na
- (c) zwiimiswa zwine zwa vha na vhuḍifhinduleli kha zwa vhutevhedzisamulayo.

13.6 U pfuka mukano ha ndivhiso ya muthu ho puñanwaho

13.6.1 Muhasho a u fhi ndivhiso ya muthu ya pfuka mikano, nga nnda ha musi iyo ndivhiso i tshi khou ṭodelwa ndivho dza vhuḍifhinduleli ha mashumele a mushumi, kana ndivho ine ya khou vha hone zwi tshi kwama mushumo wa mushumi. Kha iyo nyimele, Muhasho u tea u vhona uri-

- (a) shango line la khou ṭanganedza li nga kona u netshedza tsireledzo i pfalaho ya tsireledzo ine iyo tsireledzo i tou fana tshoṭhe na tsireledzo yo lavhelelwaho nga Mulayo wa Tsireledzo ya Ndivhiso ya Muthu (POPIA); kana
- (b) muñe wa data a khou tenda uri ndivhiso yawe i pfuke mukano; kana
- (c) u pfuka mukano ha ndivhiso zwi tshi ṭodea u itela u shumiwa ha mbofho yo pfaniwaho vhukati ha muñe wa data na uyo muñwe a re na vhuḍifhinduleli.

13.6.2 Hune ndivhiso ya muthu ya nga vhulungwa kha dziseva dza data dzi swieledwaho ngei nnda ha Afrika Tshipembe, Muhasho u ya nga hune zwa konadzea nahone zwi pfalaho, u tea u vhona uri muṭanganedzi(vhaṭanganedzi) wa iyo ndivhiso ya muthu u ḍo dzhia maga a pfalaho a u vhona uri data ya muthu a kwameaho yo tsireledzea.

13.7 Maga a Tsireledzo ya Ndivhiso

Muhasho u tea u ita uri hu vhe na maitete a tsireledzo u itela u tsireledza ndivhiso ya muthu malugana na u wanwa kana u swikelelwa zwi siho mulayoni. Muhasho u lavhelela u khwaṭhisa

Maga a Tsireledzo ya Ndivhiso nga ndila i tevhelaho:

- (a) nga u vhona uri kudzumbelwe kwa ndivhiso kwonekwone ku a rekhodwa ngauri data ya mushumi i dzumbiwa sa ndivhiso ya muthu kana 'ndivhiso ya muthu ya tshipentshela';
- (b) u vhona uri maitete a tsireledzo a a khwaṭhiswa u itela u tsireledza malugana na u swikelela data zwi songo tendelwa nga u shumisa khomphiyutha na maga a tsireledzo ya nethiweke u tou fana na u shumisa khoudu ya tshidzumbe ya u vula, u shumisa zwitsireledzanethiweke kha khomphiyutha, nga u dzhenisa zwithivhelavairasi, nga u vhona uri tsireledzo ya ndivhiso nga kha sisiteme ya khoudu na u dzumba data ya muthu, u tsireledza dzikhomphiyuthakhwalwa na dzikhomphiyutha hu tshi khou shumiswa dzikhoudu dza u vula kana baomeṭiriki na u tsireledza Nethiweke ya Phuraivethe ine ya Vhona (VPN);
- (c) maga a u divhisa vhashumi kana vhaṅwe vhatu musi ndivhiso yavho yo kwamea nga ndila mmbi, kana musi hu na u pfuka mulayo wa tshidzumbe malugana na ndivhiso ya muthu i kwameaho; na
- (d) nga u vhona uri maitete a tsireledzo o khwaṭhaho o ṭanganedzwaho a u langa tswikelelo ya data ya muthu nga vhaṅwe, ofisi ya zwa mupo, nethiweke ya khomphiyutha, sisiteme, u shumisa soffhiwee, ndivhiso kana tshiṅwe tshiko.

14. U KHWINISA NA U VHA HONE HA UNO MANYUWAḶA SA ZWO ELEKANYWAHO KHA KHETHEKANYO YA 14(2) YA MULAYO WA ṬHUṬHUWEDZO YA U SWIKELELA NDIVHISO (PAIA).

U ya nga khethekanyo ya 14(2) ya Mulayo wa Ṭhuṭhuwedzo ya u Swikelela Ndivhiso (PAIA),,

uno Manyuwaḷa, hune zwa ṭodea, u tea u khwiṅiswa ṅwaha nga ṅwaha nahone u tea u vha hone sa zwo elekanywaho kha khethekanyo ya 14(2) ya Mulayo wa Ṭhuṭhuwedzo ya u Swikelela Nḍivhiso (PAIA), hu tshi katelwa uri u wanale kha webusaithi ya tshiofisi ya Muhasho ine ya vha www.dpsa.gov.za na u itwa ha dzikhophi dza Manyuwaḷa zwi hone musi ho itwa khumebelo kha Muofisiri wa Nḍivhiso, kha zwidodombedzwa zwa vhukwamani zwi re kha pharagirafu ya 5 afho ṅṭha.

Wo tendelwa nga ḍuvha ḷa dzi dza ṅwedzi wa 2021.

VHO MME YOLISWA MAKHASI

MULANGI-MUANGAREDZI/MUOFISIRI WA NḌIVHISO

MUHASHO WA TSHUMELO YA TSHITSHAVHA NA VHULANGULI